

dám (najmä k expresionizmu), „v prózach nasledujúceho desaťročia si Vámoš zachováva objektivizujúci odstup od svojho epického sveta; odstup garantovaný znevažujúcim smiechom alebo vážnou tendenčnosťou (...)“ (s. 40). Ne-sporne zaujímavé sú Barborikom zachytené premeny autorovho písania: od dnes komického jazyka predvojnových národnárov cez útočnú expresivitu (medzivojnového) výrazu až po rezignáciu a fatalizmus autorovej korešpondencie.

Kým literárny historik interpretuje vo Vámošovom diele znaky expresionizmu či iných smerov, V. Barborík okrem slohovo-typologických aspektov objavuje a vynikajúco interpretuje mnohé detaily (napríklad motív očka, nie očí, t. j. vedenia o svete, nielen jeho videnia – s. 27; zvuková podoba mena Samka Krakauer – s. 123; biologizmus postáv v románe *Odlomená haluz* – s. 136 a podobne).

Monografia *Prozaik Gejza Vámoš* nie je ďalším dobovým príspevkom o tvorbe tohto autora, ale jej roky prekračujúcou konkretizáciou.

Marta Součková

MATEJOV, Fedor: LEKTÚRY. Bratislava : Slovak Academic Press, 2005. 231 s.

Útlá knižka Fedora Matejova *Lektúry* je prvni samostatnou knižni publikaci badatele, který už překročil padesátku. Tento neobvyklý fakt neznamená, že by autor neměl nakladatelům co nabídnout. Právě naopak, je to výraz sebekritičnosti až nadměrné, kterou je Fedor Matejov znám nejen na Slovensku, ale i mezi českými kolegy. V něčem mu jistě lze dát za pravdu, neboť interpretace literárních textů – již se převážně věnuje a jež tvoří i obsah svazku *Lektúry* – vlastně nikdy definitivně nekončí. Je ze samé povahy dialogem mezi dílem a jeho interpretem. Ostatně sám Matejov cituje básníka Jana Skácela: „Skončilo vše a všechno ještě zbývá“ (s. 199).

Zároveň však musíme knižni publikaci *Lektúry*, která přináší autorovy vybrané texty

z osmdesátých a devadesátých let 20. století, s radostí přivítat. Má nejenom historickou a dokumentární hodnotu, když shromažďuje někdy těžko dostupné autorovy studie, eseje a úvahy a ve větším celku dokládá jeho metody práce, způsob uvažování, analytické a interpretační postupy. Je právě tak inspirací a výzvou pro současnou literární vědu. I když se jednotlivé Matejovovy studie zabývají slovenskou literaturou, a to v naprosté většině slovenskou lyrikou druhé poloviny minulého století, jsou neobyčejně podnětné i pro zahraniční a konkrétně pro české čtenáře. Protože nejsem slovakista, netroufám si posuzovat přínos autorových interpretací Jána Ondruše, Jozefa Mihalkoviče, Milana Rúfusa, Ivana Laučíka a Dominika Tataru v kontextu slovenské literární vědy. Mohu jen – živě osloven autorovými úvahami – napsat několik nesoustavných poznámek čtenáře *Lektúry*.

Při četbě mi vytanula myšlenka českého filozofa Jana Patočky (několikrát v *Lektúrách* zmiňovaného), formulovaná v šedesátých letech (tedy v období, jež tvoří jakési epicentrum, k němuž se Fedor Matejov vrací). Nad dílem Ivana Vyskočila píše Patočka zhruba toto: Ze všech bytostí, které známe, má jen člověk dar zkušenosti, jazyka, zobrazení a interpretace. Interpretace se volně obměňuje, není identická s původní věcí, která ji vyvolala. Ale všechny tyto výsady lidskosti jsou také ohrožením, neboť přesazují člověka do nereality, nedanosti. Žádný smysl, který člověk vytváří, tak není navždy daný, definitivní. To znamená, že lidský svět je svět smyslu, ustavičného usilování o smysl, byť to nebylo něco prostě přítomného a hotového.

Také studie Fedora Matejova si vybírají básníky (v širším smyslu k nim můžeme počítat i Tataru), kteří nesměřují k jednoznačným, jednou provždy daným pravdám a abstrakcím. Jsou to básníci, kteří obnažují krizi, jistou „deficitnost“, spisovatelé existenciální linie, kteří vycházejí více z každodenních situací a jevů (často je v pozadí tradiční rustikální svět nebo příroda), fyziologických detailů než z obecných konstrukcí. Evokují určitou sakrálnost, například v biblických a liturgických aluzích, jež

však nesměruje k výsledné harmonii, katarzi, utopickému osvobození života, ale spíše k asketické přísnosti a drsnosti. Vedle deficitnosti se v Matejovových úvahách objevuje právě asketičnost, „askéza textu“ (Ondruš), „asketická přísnost“ (Laučík). Je to zřejmě opozitum vůči metaforické bohatosti, bezbřehosti, opojivosti i abstraktním vizím symbolistní i avantgardní poezie od Kraska až po nadrealisty. Když jako bohemista uvedu paralelu z české literatury, tak tuto linii existenciální každodennosti představuje ne Březina, ale třeba Halas, Orten, Skácel. Explicitně to Fedor Matejov formuluje v interpretaci Laučíkovy sbírky *Na prahu počutelnosti*, když píše o odklonu od tradičně očekávané „estetiky krásného“, která tvarem i smyslem rozporu a dizonance v posledku harmonizuje, případně je převádí na melancholickou „Trauerarbeit“, truchlení bez konce. Proti tomu staví experimentující obkružování „ne-daného“. Připomíná Lyotardův koncept, kde asketická vznešenost „ne-daného“ paradoxně člověka osvobozuje svou číroostí od ideologických, utopických, scientistických a jiných obsahů, které neproduktivně ulpívají na umění historické moderny i avantgardy (s. 184).

Zdá se mi, že tento odpor vůči různým podobám „platonismu“ vede také Matejovovu pracovní metodu a jeho přístup k básnickému textu. Autor stojí stranou soudobých literárněvědných mód, ať už jsou spojeny s kulturalismem, novým historismem, nemluvě o různých podobách neomarxismu apod. Vychází z pozorného, minuciózního čtení textu, z analýzy tvaru, verše, fóničnosti, lexiky, syntaxe, srovnávání různých verzí básně (časopisecké a knižní) a směřuje ke kontextu, genezi a interpretaci smyslu, který před našima očima postupně narůstá, aniž by byl jednoznačně a navždy definován. Fedor Matejov tak nezapře své strukturalistické a semiotické školení, o čemž ostatně svědčí i jeho zasvěcené komentáře ke svazku *Od iniciativy k tradicii*, antologii slovenské literární vědy v dotyku se strukturalismem, který vyšel v brněnské Strukturalistické knihovně (2005) souběžně s knihou *Lektury*. Ve svých úvahách se dovolává jak klasiků for-

malismu a strukturalismu, tak jejich následovníků a volných pokračovatelů (Proppova kategorie „škůdce“, Bachtinova „karnevalovost“ a jeho „velký čas“, Lotmanova kulturní sémiotika, Čepanovy objevné historické analýzy, Mirkova výrazová teorie stylu, Jankovičovo „dění smyslu“, Zajacova „pulzace“), zvláště často jsou připomínáni Valér Mikula a Milan Hamada. Hamadovi je také věnována úvodní obecnější studie *Lyrika* jako „paradigma“ lektury.

„Lingvocentrismus“ tradičního strukturalismu však Matejov v mnohém směru přesahuje a právě v tom spočívá jeho otevřenost a nedogmatičnost. Například ve studii *Básnický text* jako konstituování sveta, která je věnována Jozefu Mihalkovičovi, nacházíme „Exkurs k oféliovskému motivu“, kde se v podstatě pracuje postupy soudobé tematologie (z českého hlediska by mohl být výčet doplněn o básně Konstantina Biebla), následují další exkurzy o verši „každý sám na teba spomína“ a o motivu trávy. Tyto „příčné řezy“ zvrstvějí výklad jednotlivých básnických textů a obohacují je o nové potence. Také množství možných narážek a aluzí (například biblických), které autor u každého analyzovaného díla připomíná či nadhazuje (třeba právě u Mihalkoviče je to „paměť“ motivu mužského holení, zarostlosti apod., kde se českému čtenáři vybaví význam tohoto tématu v Hrubínově *Romanci pro křídlovku*), a četné odkazy k širší souvislosti tvorby jednotlivých autorů, ke generační poetice i k dobovému básnickému, literárnímu a kulturnímu kontextu doby Fedora Matejova na pohled přibližují soudobým *Cultural Studies* či podobným směrům. Viz kupříkladu letmou zmínku o různých koncepcích slovenského společenství a národa u Ráfuse, Tatarky a Mináče (s. 177). Nebo úvahu o ženské a mužské roli v Mihalkovičově básni *Marianna* na pozadí mýtické a folklorní tradice. Tato blízkost je však pouze optickým klamem. Matejova na rozdíl od nového historismu nebo kulturních studií nezajímají „vnější“ dějiny literatury, proměny kulturních a literárních institucí (výjimečná je třeba zmínka o ineditnosti Tatarkovy tvorby sedmdesátých a osmdesátých let, která však přímo souvisí s jeho

texty). Jeho úvahy nesmazávajú rozdiely napríklad medzi dobovým soudným spisem, politickou proklamáci a básnickým textem. Vycházejú z textu diela, aby jej analyzovaly, postupujú v širších kruhoch k jeho možným kontextom a znovu se k básnickému textu vracajú, aby vymezily smysl a životní dosah. Právě taková aktualizace a inovace strukturalistické metody umožňuje její „přežití“ v konkurenci dnes módních směrů, které v reakci na hermetičnost formálních analýz vychýlily pozornost opačným směrem rezignující na literárnost. V tom je Matejovův postup vskutku ne hermetický, je to hermeneutické „rozumejúce čítanie“.

Autor nás ohromuje obrovskou erudicí, a to nejen v oboru poezie a literatury – kromě slovenské je to zvláště česká (prozrazuje kromě jiného důvěrnou znalost Holana, Mikuláška, Skácela), německá (Brecht, Enzensberger a jiní), ruská (Mandelštam, Zabolockij) a francouzská (Rimbaud). Podobně brilantní je znalost výtvarného umění, která přichází ke slovu v četných paralelách a srovnáních, kupříkladu Ondruše s Mikulášem Medkem, Ráfuse s Vincencem van Goghem, Ludovítem Fullou a Josefem Jankovičem, Laučkovy poezie s Josefem Šimou, Tatarkovy pozdní tvorby se slovenskou výtvarnou modernou. Ohromující je však také zázemí v oblasti filozofie umění a filozofie – jako doklad by mohl následovat rozsáhlý výčet citovaných a parafrázovaných osobností, které se nezdíka pohybují na pomezí filozofie a interpretace umění (od Kanta a Hegela k Heideggerovi, Bachelardovi a Deleuzovi). Ani v nejnemenším to však není scholastické vršení efektních citátů a hlasů autorit. Opět je zřejmé, že každý z těchto kulturně filozofických odkazů je použitý funkčně, protože Matejov vychází z textu díla a opět se k němu vrací. Několikrát v různých obměnách čteme: „*Spät' však k textu!*“ (s. 159) „*Přístupy k poezii I. Laučika (...) musia sa v poslednej inštancii, ak majú byť osožné pre záujemcu o Laučikovu poeziu, vystaviť konkrétnej štrukturovanosti, resp. ruptúrnej zvrstvenosti autorových textov*“ (s. 185). Tento respekt k intersubjektívním ukazateľom textu jako k něčemu, co je stabilní, co přetrvává proměny inter-

pretací a vnějších kontextů, je cenným příspěvkem k současným teoretickým diskusím o metodách literární vědy. A mimořádně inspirativní je také Matejovova kniha jako celek.

Jiří Holý

HÁJEK, Igor: PROKLETÁ I POŽEHANÁ. ESEJE O LITERATUŘE. Praha : Dokořán, 2007. 192 s.

Výber *Prokletá i požehnaná* – uvedený pietne-priateľským predslovom Josefa Škvoreckého – je zostavený zo štúdií i kratších textov, ktoré redaktor, prekladateľ z angličtiny, poaugustový exulant a učiteľ českej literatúry na britských univerzitách Igor Hájek napísal – s jednou výnimkou – anglicky v emigrácii. Práce vznikali asi v dvadsaťročnom časovom rozpätí, od začiatku sedemdesiatych do prvej polovice deväťdesiatych rokov, pričom hlavnou úlohou bolo priblížiť českú literatúru zahraničnému, predovšetkým študentskému a akademickému publiku – preto pri aktuálnom čítaní skôr než žánrová rôznorodosť jednotlivých textov vynikne ich spoločná pedagogicko-výkladová intencija, autorova snaha informovať, priblížiť a zaujať. Vydanie Hájkových prác má na prvý pohľad predovšetkým spomienkovo-dokumentárny ráz, ktorý okrem predslovu zdôrazňujú aj záverečný životopisný medailón z pera Jana Čulíka a fotografie z rôznych období autorovho života. Samozrejme je aj svedectvom uvažovania a písania o českej literatúre v určitej dobe a istom kultúrnom i funkčnom rámci, svedectvom, ktoré presahuje individuálny autorský „rukopis“. Už iba uvedené skutočnosti iste dost presvedčivo odôvodňujú existenciu zväzku, pričom spomenutý pedagogický zreteľ nemusí byť ešte stále úplne zanedbateľný – napr. pre súčasného slovenského záujemcu (študenta), ktorý ocení hutné priblíženie preňho už nesamozrejmych súvislostí z priestorovo síce blízkeho, no predsa len vonkajšieho kultúrneho prostredia.